

ELTE | TáTK
TÁRSADALOMTUDOMÁNYI KAR

Tradíció és racionalizáció

Kemény István életforma-fogalmának újszerűsége a hazai szociológiai vizsgálatokban

Dr. Szabari Veronika

Habil., egyetemi docens

Kemény100, 2025. november 19.

Kemény István (1925-2008), szociológus

- Az 1960-as években induló hazai szociológia meghatározó alakja, szisztematikus tudás
- Rétegződés, mobilitás-, munkás-, szegénység- és cigánykutatás
- Sajátos látásmód
- A világ megismerése: ott lenni, megismerni, megérteni
- Életforma-fogalom kidolgozása, alkalmazása

Hogyan vált szociológussá?

- 1941. március 28. A magyar vezetés hozzájárult, hogy a Jugoszlávia lerohanására kijelölt német páncélos hadtestek Magyarországot felvonulási területként használják.
- 1941. április elején a német csapatok megkezdik átvonulásukat a magyar területen
- Édesanyja horvát volt (Kemény 2008).
- 16 évesen röpiratot írt, majd részt vett az ellenállásban.

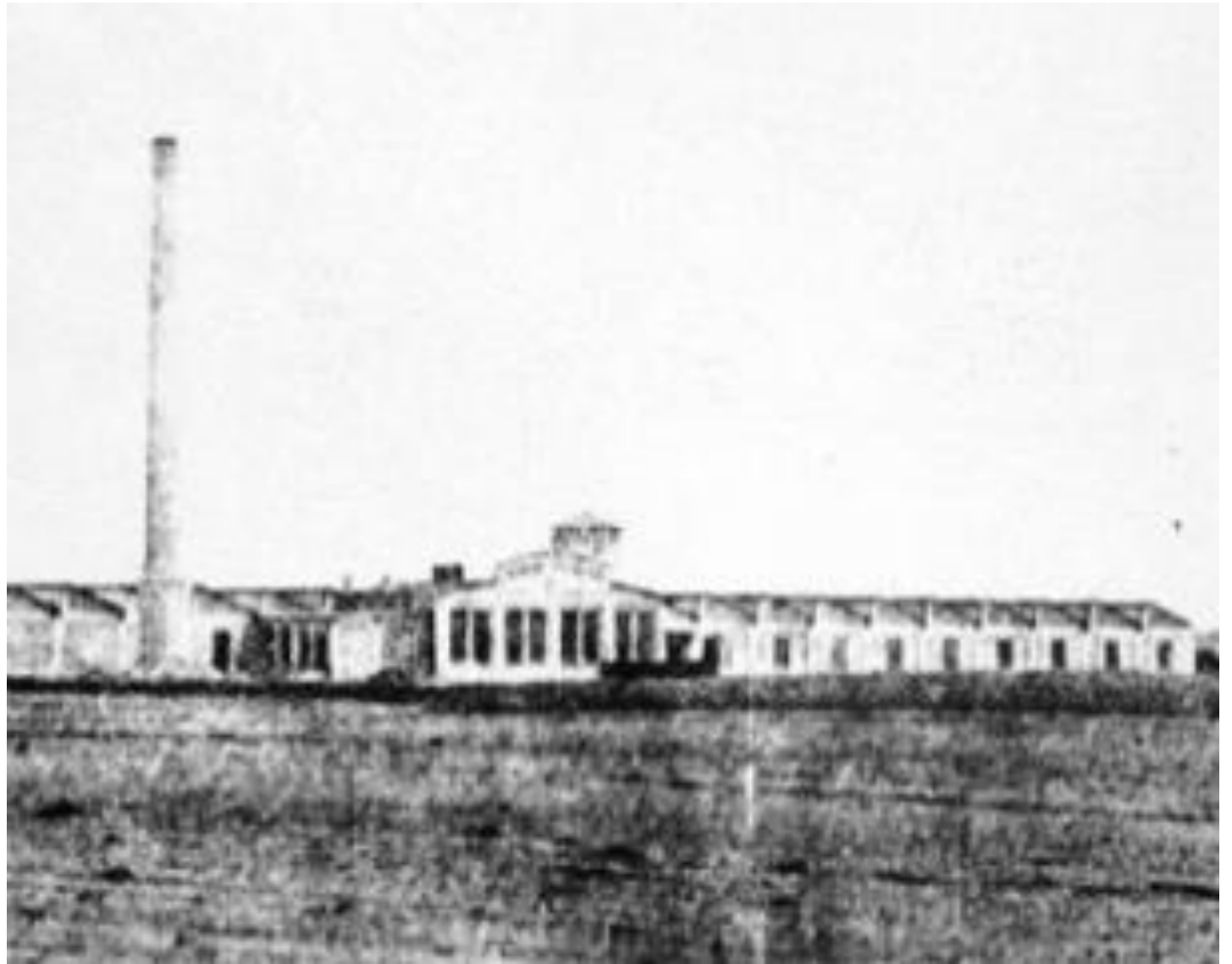
Szellemi hatások – az orosz irodalomtól Weberig

- A 19–20. századi orosz irodalom meghatározó szerzői, elsősorban *Lev Nyikolajevics Tolsztoj*
- *Henry George*, amerikai közgazdász
- *Hajnal István* (*Erdei Ferenc*, *Bibó István*): egyéni cselekvésekből spontán módon kialakuló fejlődés => nem tudatos fejlődés eredménye; szokásszerűség (tradíció, ami folyamatosan változik)
- Népi írók (*Erdei* és *Szabó Zoltán*) – politikai *cselekvés* és társadalomkritika együttes *művelése*
- *Szabó Zoltán*: „A múlt az, ami nem múlik el.” (Kemény 2010a)

A tapasztalati tudás első korszaka

- 1945 márciusában ott volt a földosztásoknál – látni akarta, mi történik
- *Parasztságunk útja (1946) – erős Erdei hatás*
- 1947: Teleki Pál Tudományos Intézet, gyakornok
- Kispesti Textilgyár (KISTEXT) kutatás, fizikai munkásként
- a gondolkodásmód, a beszélgetések, amik akkor folynak, amikor kimennek cigarettázni (Kemény 2008)
- *Nem felülről megmondani, hanem MEGÉRTENI*

Max Weber hatása

- módszertani individualizmus
- megértő szociológia
- racionális és tradicionális cselekvés
- modellalkotás
- tudós és (politikus) közgondolkodó

Módszertani individualizmus és megértő szociológia (Max Weber)

- „Minden esetben abból kell kiindulni, hogy miért teszik az egyének ezt és ezt, és miért nem tesznek mást.” (Kemény 2010, 23)
- Egyéni gondolkodásmódok, a *szubjektív szándékolt értelem megértése* => társadalmi cselekvések, folyamatok
- Weber (közgazdaságtan, határhaszon-elmélet): milyen motívumok készítették, kényszerítették az egyéneket adott viselkedésre?
- Hogyan látják az egyének a helyzetüket, mit tartanak fontosnak (*személyes célok, érdekek*), milyen stratégiákat dolgoznak ki és követnek (racionális)
- Ezek a küzdelmek különböző életformákat eredményeznek, melyek racionálisak és nagyon erős szálakkal kötődnek a múlthoz (tradicionális)
- Eltérő típusok, életformák ellenőrző szerepe
- Ellenőrzés: statisztikák, survey

Meghatározó kutatásai: vezetők, munkások, cigányság, második gazdaság

---

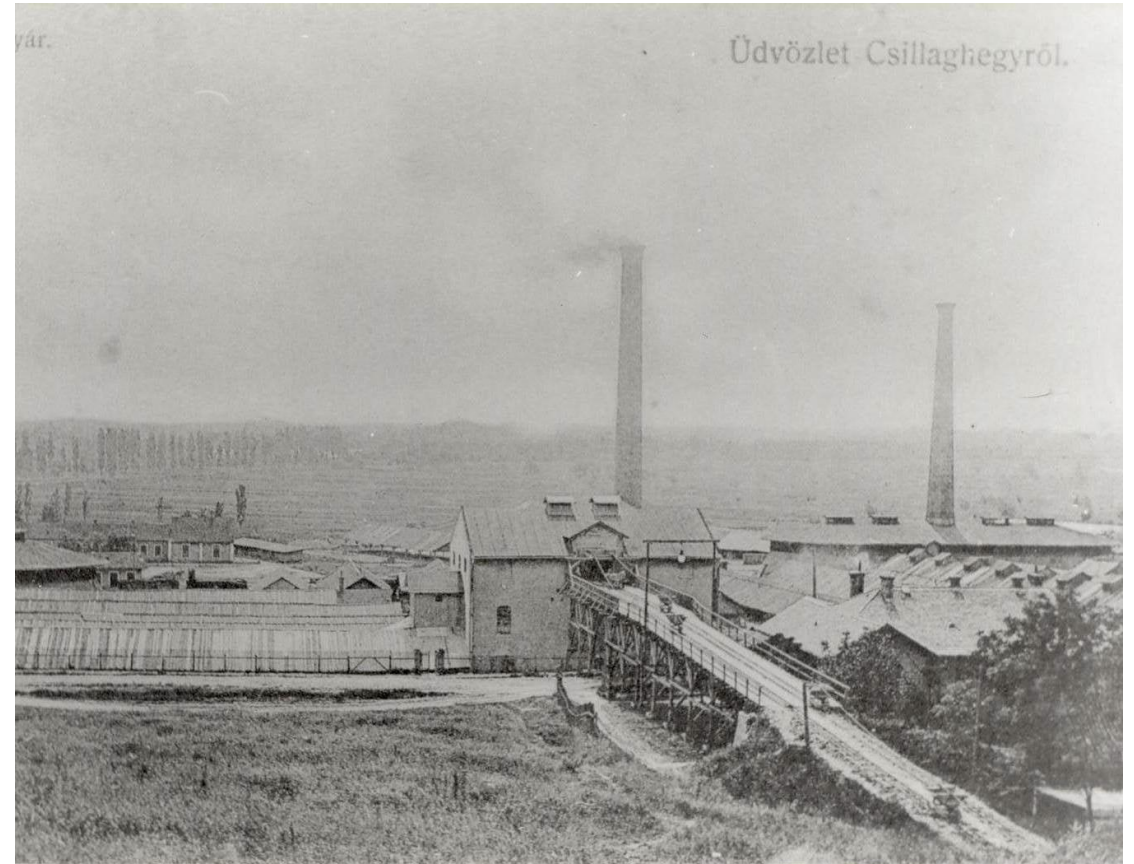
- Gazdasági vállalatvezetők (1969–70): egyéni célok és stratégiák. Miért nem törekednek nagyobb haszonra?
- Munkáskutatások (1971–74)
- A második gazdaság (1980–1983): megélhetési típusok
- Cigánykutatás (1971): tárgyi kultúrához való viszony

Munkáskutatások (Kemény 2010b)

- Csillaghegyi Téglagyár munkásai (1974)
- Nehéz körülmények között a legnehezebb munkát végzik
- cegaj, cegajosok (a német Ziegel, téгла szóból)

Csillaghegy régi fotókon

A Csillaghegyi Téglagyár munkásai (Kemény 2010b)

- A munkásosztály legalsó rétege
- Többségük a „téglagyári telepen” lakott
- Zárt közösség
- 17. századtól, külhoni munkások, idényjelleg
- 20. század: munkahely és lakóhely távolsága 1-5 perc
- Munkások jelentős része itt élt (nem egységes: mikori beköltözők, honnan, milyen etnikai csoport)
- Cigányság még ezen belül is elkülönül, családi munkásszállások

-
- Lakások (víz, villany)
  - Szoba-konyhás lakások, több család él együtt
  - Kölcsönösségi rendszer: pénz, eszközök, gyereknevelés
  - Jövedelem: statisztikai adatok és a valóság (mellékmunkák)

Az életforma fogalma – mit jelent Keménynél? (Szabari 2017)

- Az életforma részben védekezés és alkalmazkodás, ugyanakkor eszköz, stratégia az előnyök megszerzésére, a küzdelmek lefolytatására.
- A csoport tagjai egymáshoz igazítják viselkedésüket, egymástól meghatározott viselkedést várnak el.
- Külső környezet, a lakóhely, (megszabja a lehetőségeket), a lakás (szilárd keret, egybefog), a tárgyi kultúra (szokások és élmények kötődnek), a társadalmi státusok (melyek az életformával összeegyeztethetők); közvetlen környezet társadalmi ellenőrzése; a nevelés (a magatartás érthető vagy idegen lesz), a magatartások és gondolkodásmódok (Kemény 1976, 1992, 2010a, 2010b)
- Történik-e váltás az életút során?

Árnyalt leírása a különböző társadalmi csoportoknak

- „a csoportok tárgyi kultúrája, a szokásrendszer, amellyel a tárgyakat kezelik, a család belső szerkezete, a társadalom szervezete, az emberek egymás közti kapcsolata, a társadalmi ellenőrzés, amellyel a tradíciók megtartását biztosítják, a nevelés, amellyel azokat tovább örökítik, nem érthető meg az életformára jellemző tipikus beállítottságok, magatartások és gondolkodásmódok, azok a konkrét találkozások és összeütközések, általában mindazok a tipikus helyzetek és cselekvések nélkül, amelyekben és amelyek során társadalmi kapcsolat jön létre cigányok és nem cigányok között” (Kemény 1976: 10–11).

A politikai szerepvállalás és örökség

„Weber személyiségét csak akkor érthetjük meg, ha figyelembe vesszük, hogy nem csak tudós volt, hanem politikus is, sőt vágyaiban és hajlama szerint inkább politikus mint tudós.”
(Kemény 1992, 25–26)

Kemény politikai szerepvállalása

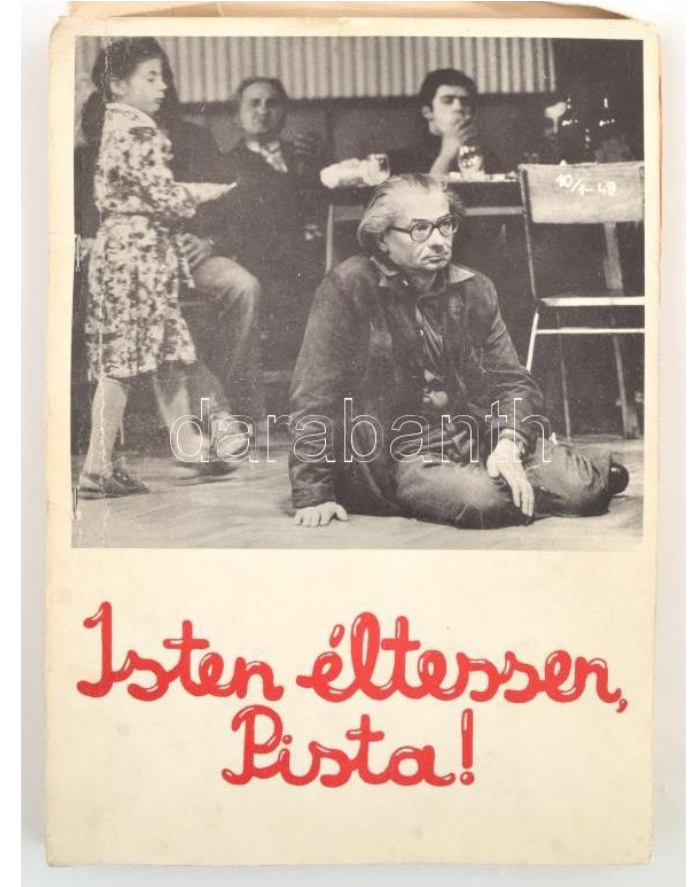

- Ellenállásban való részvétel
- 1945-ös földosztás
- 1956-os tevékenysége
- 1960–70-es évek: a kritikai szociológia kritikus
- 1971–1978: Szociografikus filmek, Schiffer Pál (Cséplő Gyuri, 1977, Csillaghegyi Téglagyár)
- 1990-es évek szakpolitikus

Örökség

- Statisztika, kérdőívek mellett a terepmunka és az interjúk jelentősége,
- az emberek gondolkodásmódjának, céljainak és stratégiáinak a megértése,
- egyének racionálisak, saját érdekeiket követik az adott életformacsoportjuk normái és értékei szerint,
- melyek jelentős részben a múltban gyökereznek

Felhasznált irodalom

- Kemény István 1976: *Beszámoló a magyarországi cigányok helyzetével foglalkozó, 1971-ben végzett kutatásról*. Budapest, MTA Szociológiai Kutató Intézet
- Kemény István 1992: *Szociológiai írások*. Budapest, Replika könyvek.
- Kemény István 2008: Életút interjú. *Szociológiai Szemle* 2008 (2), 41-59. angolul: Interview with István Kemény on his career. *Review of Sociology*. 2008 (2), 135-154.
- Kemény István 2010a: *Előadások. A magyar társadalomfejlődés szociológiájáról*, Szeged, Belvedere.
- Kemény István 2010b: *Velünk nevelkedett a gép*. Fapadoskonyv.hu
- Szabari Vera 2017: A módszertani individualizmus mint a keményi megismerés sajátos formája: A cigánykutatás margójára. *REPLIKA* 4:(104) pp. 33-46.

ELTE | TáTK
TÁRSADALOMTUDOMÁNYI KAR

Köszönöm a figyelmet!

